

7. НГАБ. Ф. 458. Воп. 1. Спр. 104.
8. НГАБ. Ф. 458. Воп. 1. Спр. 62.
9. Луппиан С. О летнем отдыхе сельского учителя // Народное образование в Виленском учебном округе. – 1906. – № 6. – С. 20–23.
10. НГАБ. Ф. 2254. Воп. 2. Спр. 678.

УДК 821.161.3–054.72

В.У. Коваль, дац., канд. гіст. навук
(БДТУ, г. Мінск)

ЛІТАРАТУРНЫЯ ЎЗАЕМАСУВЯЗІ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ З МЕТРАПОЛІЯЙ У 1920-Я ГГ.

Літаратура беларускага замежжа – гэта неад’емная частка нацыянальнай культурнай спадчыны. На сучасны момант праводзіцца значная навуковая праца па збору і аналізу гістарычных крыніц пра выданні, вечарыны і мастацкія праекты беларускай дыяспары. Літаратурныя кантакты беларускіх эмігрантаў з метраполіяй спрыялі працэсу ўзаемапранікнення культур, наладжванню сталых міжнародных кантактаў, папулярызацыі нацыянальных традыцый. Эмігранты ў розных краінах свету шырока адзначалі юбілеі беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, ладзілі нацыянальныя вечарыны, арганізоўвалі публічныя лекцыі па літаратуразнаўству. Нацыянальная культура мела кансалідуючую ролю для палітычных апанентаў у асяроддзі беларускага замежжа. Адной з эфектыўных форм супрацоўніцтва з еўрапейскай інтэлігенцыяй і нацыянальнай дыяспарай сталі замежныя візіты беларускіх паэтаў і пісьменнікаў. Талент і аўтарытэт літаратараў дапамагаў ім наладжваць творчыя ўзаемакантакты як з вядомымі дзеячамі культуры, так і з беларускай студэнцкай моладдзю замежжа. Каштоўнымі гістарычнымі крыніцамі пра факты сумесных культурных праектаў сталі падарожныя нарысы Цішкі Гартнага, якія захоўваюцца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

Нацыянальную культуру для еўрапейскай супольнасці прадстаўлялі грамадскія аб’яднанні, супрацоўнікі літаратурных перыядычных выданняў, вядомыя паэты, пісьменнікі і журналісты. Грамадскае аб’яднанне Беларускае таварыства культурных сувязей з замежжам вылучала асоб для міжнародных кантактаў з ліку творчай інтэлігенцыі БССР, аналізавала эфектыўнасць праектаў і іх перспектывы [1, арк. 1–54]. Адзін з першых значных візітаў беларускай творчай дэлегацыі ў краіны Еўропы адбыўся ў кастрычніку 1925 г., прадстаўнічая беларуская дэлегацыя была адпраўлена за мяжу таксама

ў верасні 1927 г. Неабходна падкрэсліць, што праграма візітаў была дастаткова насычанай, у рамках якой паэты і пісьменнікі намагаліся сфарміраваць міжнародныя ўзаемакантакты.

У верасні 1927 г. беларуская творчая інтэлігенцыя вызначылася сваёй плённай працай у Чэхаславакіі, Латвіі, Германіі, што ў перспектыве аказала ўплыў на станаўленне і развіццё дыпламатычных адносін. На замежныя выступленні беларускай дэлегацыі ў 1927 г. звярнула ўвагу чэшская прэса. У артыкуле чэшскамоўнага часопіса “Kmen” Е. Гора пад назвай “Беларускія пісьменнікі ў Празе” падкрэслівалася: “У апошні перыяд Прага стала ўлюблёным месцам наведвання пісьменнікаў з Савецкага Саюза” [2, арк. 1]. Каштоўнай заўвагай чэшскай прэсы стала ацэнка публічных выступленняў беларускіх літаратараў у Празе: “Якая розніца паміж імі і заходнімі пісьменнікамі, якія прыяжджаюць у Прагу! Простыя, яны амаль па-вясковаму выступаюць, дзеці вясковай краіны, якая паволі (з цяжкасцю) абуджаецца са стагоддзяў прыгнёту, у параўнанні з якім сітуацыя чэхаў пад Габсбургамі была сапраўдным раем” [2, арк. 1]. Зразумела, што прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі падчас візіту ў Чэхаславакію адчувалі пільную ўвагу грамадскасці, яны фактычна не мелі права на памылку ў сваіх публічных выступленнях, бо па іх паводзінах ацэньваўся ўзровень усёй беларускай культуры.

Групавы здымак дэлегацыі ў Празе, які захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, зафіксаваў сустрэчу пісьменнікаў са студэнтамі-беларусамі, які вучыліся ў Чэхаславакіі [3, арк. 1]. На фотаздымку: Янка Купала, Міхась Чарот, Цішка Гартны, Міхась Зарэцкі разам з беларускімі студэнтамі, якія набывалі адукацыю ў Празе. Сустрэча літаратараў з прадстаўнікамі нацыянальнай дыяспары мела не толькі грамадскае, але і палітычнае значэнне для развіцця чарговага этапа беларускай дзяржаўнасці, бо дзеячы культуры атрымалі падтрымку і прызнанне ў інтэлектуальным асяроддзі замежжа. Важным фактам для нацыянальнай культуры стала публікацыя ўзгаданага артыкула пра выступленні беларускіх пісьменнікаў у літаратурным часопісе “Kmen”, які рыхтаваў да друку клуб выдаўцоў Чэхаславакіі. Публікацыя сведчыла, што беларускую інтэлігенцыю не праігнаравалі ў Чэхаславакіі, заўважылі яе выступленні, артыкул дазволіў пісьменнікам акрэсліць перспектывы міжнароднага літаратурнага супрацоўніцтва.

Цішка Гартны дакладна пазначыў мэты беларускай дэлегацыі падчас візіту ў еўрапейскія краіны: “Падарожжа заганіла перад намі дваякую мэту – азнаямленне з дасягненнямі еўрапейскай культуры і асведамленне беларускай зарубежнай грамадскасці з развіццём культуры ў БССР” [1, арк. 1]. Зразумела, што падобныя задачы былі пастаўлены перад кожным членам дэлегацыі ў перыяд падрыхтоўкі да

паездкі. З успамінаў Цішкі Гартнага вынікае, што дзеячы культуры паспяхова справіліся з пастаўленымі задачамі ў 1927 г. у Латвіі, Чэхаславакіі і Германіі, дзе змаглі аформіць міжнародныя творчыя праекты для культурнага супрацоўніцтва.

Беларускія пісьменнікі сустрэліся ў Рызе з міністрам адукацыі Янам Райнісам, які вылучаўся сваім прыхільным стаўленнем да беларусаў Латвіі. Выбітны латышскі паэт доўгія гады супрацоўнічаў і сябраваў з беларускімі дзеячамі культуры і навукі. Апісваючы свае ўражанні ад сустрэчы з латышскім міністрам адукацыі, Цішка Гартны трапна падкрэсліў: “Будучы з даўных часоў шчырым прыхільнікам беларускай культуры, Ян Райніс мяркуе ўтварыць латышка-беларускае таварыства ўзаемадаследавання ў розных галінах навукі і мастацтва” [1, арк. 14]. Сапраўды, вядомы латышскі паэт і грамадскі дзеяч меў значную колькасць праектаў з беларускай супольнасцю, планаваў выдаць гісторыю беларускай літаратуры, супрацоўнічаў з Дзвінскай беларускай гімназіяй, з аматарскімі нацыянальнымі музычнымі калектывамі і кампазітарамі-беларусамі [4, арк. 1]. Варта падкрэсліць, што Ян Райніс прымаў удзел у Акадэмічнай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу, якая праходзіла ў Мінску ў лістападзе 1926 г. [1, арк. 23]. Удзел у навуковым мерапрыемстве пашырыў кантакты і формы супрацоўніцтва народнага паэта Латвіі Яна Райніса з беларускімі вучонымі. Шматлікім творчым латышка-беларускім ідэям не было накіравана рэалізавацца па прычыне смерці Яна Райніса ў 1929 г., аднак цёплыя і выключна пазітыўныя ўспаміны пра гэтага чалавека засталіся ў асабістых архіўных фондах беларускіх пісьменнікаў.

Сярод членаў беларускай дэлегацыі ў 1927 г. былі таксама супрацоўнікі літаратурных перыядычных выданняў, якія імкнуліся закласці аснову для сталых кантактаў з новымі аўтараў. Успаміны Цішкі Гартнага сведчаць, што да супрацоўніцтва з літаратурным часопісам “Полымя” члены дэлегацыі запрасілі латышкага пісьменніка і перакладчыка Л. Лайцена [1, арк. 16], нямецкага паэта і празаіка І. Бэхера [1, арк. 54]. Замежныя пісьменнікі падтрымалі ініцыятыву беларускай дэлегацыі. Набываючы вопыт міжнароднага супрацоўніцтва, беларускія літаратары паступова сфарміравалі адметную манеру прэзентацыі нацыянальнай літаратуры ў еўрапейскім асяроддзі. Цішка Гартны дакладна апісаў асноўныя кірункі міжнароднага супрацоўніцтва, пазначыўшы паэтапныя крокі развіцця праектаў: “З Л. Лайценам мы ўмовіліся наконт узаемнага супрацоўніцтва ў галіне літаратуры. Ад рэдакцыі “Полымя” ён быў намі запрошаны ў сталыя супрацоўнікі і даў згоду на пераклад яго твораў на беларускую мову. З свайго боку, Л. Лайцен абяцаў заняцца перакладам на латышскую мову твораў беларускіх пісьменнікаў” [1, арк. 16]. У літаратурныя асяроддзі пераклады

прозы і паэзіі стымулявалі працэс узаемапранікнення культур, пашыралі кола чытачоў беларускіх аўтараў.

Беларусы замежжа таксама разумелі палітычнае значэнне культурных працэсаў, яны стваралі творчыя грамадскія аб'яднанні, праводзілі публічныя лекцыі, ладзілі вечарыны і адукацыйныя курсы. Адною з найбольш актыўных арганізацый у Чэхаславакіі стала Культурнае таварыства імя Ф. Скарыны ў Празе, якое адкрыта заяўляла на міжнародным узроўні пра дэскрымінацыю беларускай нацыянальнай меншасці ў Другой Рэчы Паспалітай. Выступленні беларускіх творчых асоб за мяжой дапамагалі эмігрантам у Празе ацэньваць магчымасці развіцця беларускай культуры метраполіі. Навіны таварыства на старонках газеты “Сялянская ніва” за 1927 г. сведчылі: “Усе сябры з вялікім абурэннем канстатавалі, што польская палітыка скіравана перадусім супроць нацыянальна-культурніцкага руху, а разгром культурных і гаспадарчых установаў, а таксама апошнія арышты беларускай інтэлігенцыі, як вынік гэтае палітыкі” [5, с. 2]. Заяўленні і рэзалюцыі беларускіх эмігрантаў супадалі з выступленнямі савецкіх беларускіх дэлегацый, у якіх рабіўся акцэнт на культурных дасягненнях метраполіі. Беларускія пісьменнікі пераканаўча абгрунтоўвалі ідэю самабытнасці нацыянальнай літаратуры, што не супадала з мэтанакіраванай палітыкай апалячвання ў Заходняй Беларусі.

Культурная дзейнасць беларусаў замежжа і літаратурыя кантакты з метраполіяй фарміравалі ў асяроддзі дыяспары пачуццё нацыянальнай годнасці, а супрацоўніцтва з вядомымі пісьменнікамі папулярызавала нацыянальную культуру за мяжой. Нягледзячы на палітычную канфрантацыю ў асяроддзі беларускай дыяспары, для таленавітых літаратараў стваралі праграмы візітаў, эмігранты падтрымлівалі іх падчас публічных выступленняў. Шчырымі аматарамі творчасці беларускіх літаратараў былі студэнты-беларусы ў Чэхаславакіі, а таксама прадстаўнікі дыяспары ў Латвіі і Літве.

ЛІТАРАТУРА

1. БДАМЛМ (Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва). – Ф. 15. – Воп. 1. – Спр. 13. – Л. 1–54.
2. БДАМЛМ. – Ф. 15. – Воп. 1. – Спр. 79. – Л. 1.
3. БДАМЛМ. – Ф. 15. – Воп. 1. – Спр. 131. – Л. 1.
4. БДАМЛМ. – Ф. 403. – Воп. 1. – Спр. 58. – Л. 1.
5. У Праскім Культурным Т-ве ім. Ф. Скарыны// Сялянская ніва. – 1927. – № 25. – С. 2.